

Sodelovati z učenci in jih postaviti v središče etične vzgoje

Skupaj se učimo, da skupaj živimo

■ **Mateja Centa**, dr., je raziskovalka in asistentka na *Teološki fakulteti* v Ljubljani. Sodeluje v mednarodnih projektih *Ethika* in *Little* ter kot sotrenerka v programu izpopolnjevanja za geštalt pedagogiko.

Osrednji namen prispevka je pokazati na tesno povezanost med značilnostmi teorije sodelovalnosti oz. vključenosti ter načeli etike skrbi. Oboje nam bo tudi pomagalo izpostaviti vlogo in pomembnost kakovosti odnosov med učitelji in učenci ter med učenci samimi. V zadnjem delu pa bomo izpostavili še, kako se lahko pri tem opremo na umetnost ter preko umetnosti odpiramo teme o etiki in vrednotah.

Sodelovanje in vključenost

Najprej kratko razmislimo o tem, na kaj sploh merimo z vključenostjo in sodelovanjem. Ali je vključenost moč izenačiti z motivacijo? Jennifer A. Fredericks, ki je ena izmed najpomembnejših raziskovalk tega področja, zatrjuje, da je med obojima zelo pomembna razlika. Motivacija se nanaša predvsem na posameznikove psihološke procese in vzorce, ki jih je zelo težko spremeniti, medtem ko se vključenost nanaša na naše vzpostavljanje odnosov z drugim, na izmenjave, ki jih imamo z drugimi. Glede na takšen pogled vključenost na primer v posamezno, skupno dejavnost vključuje večrazsežnostni spoj vsaj treh domen, tj. vedenjske, čustvene in miselne (Fredericks, Blumenfeld in Paris, 2004). Vsaka od teh je bistvena, če želimo razumeti vključenost učencev.

Vedenje vključuje dejavnost učencev, ki jo lahko opazujemo, le-to pa tvorijo:

- raven sodelovanja in vključenosti,
- vložen trud za posamezno dejavnost,
- sodelovalno in prosocialno vedenje pri razrednih dejavnostih.

Čustvenost se nanaša na učenčev čustveni odnos do šole, učenja, ostalih učencev ter učiteljev, tvorijo pa jo:

- pozitivni ali negativni odzivi na učitelje, učence in šolo,
- posameznikov občutek medsebojne povezanosti s šolo,
- občutek pripadnosti.

Miselni gradnik vključuje učenčeve predstave in prepričanja, ki so vezana na šolo in učenje, hkrati pa tudi dojemanje teh prepričanj. Tvorita ga:

- željnost, vztrajnost in premišljenost glede tega, da bi osvojil zapleteno znanje in spretnosti,
- posameznikove učne strategije.

Kultura vključenosti

Kako izbrati najprimernejšo strategijo za kultiviranje vključenosti učencev, je odvisno od več dejavnikov, posebej pa od njihove starosti, zrelosti ter ciljev, ki vodijo vaše pedagoško delo (bodisi splošnih ali pa specifičnih za posamezno učno aktivnost). Vse študije s tega področja pa poudarjajo, da sta ključna za to kultura oz. vzdušje v učilnici. Pozitivno kulturo, ki bo pospeševala vključenost, lahko gradimo na podlagi treh temeljnih postavk, ki nam lahko služijo kot vodila. Te so:

- pozitivna in podpirajoča kultura med učenci,
- projektno zasnovano učenje,
- dobri odnosi med učiteljem ter učenci.

Pozitivna in podpirajoča kultura med učenci

Dinamika odnosov med učenci in vzdušje med njimi predstavlja tisto točko preloma, ki loči uspeh od neuspeha. Ta dinamika odnosov predstavlja spekter med sprejemanjem ali zavračanjem med vrstniki. Učenci, ki jih drugi zavračajo, občutijo čustva, kot so žalost, jeza ipd., ter imajo lahko težavo s tem, da vse to izražajo z agresijo. Razumevanje te čustvene dinamike je pomembno, za vse učence v razredu pa je še najbolj pomembno sprejemanje.

(vir: Fredericks, 2014)

Foto: Petra Duhannoy

Opozorimo lahko tudi na naslednje pomembne etične razsežnosti ter točke za razpravo. Vsi posamezniki imajo svojo notranjo vrednost in dostojanstvo. Kakšne so naše osebne oz. lastne izkušnje s krutostjo ali s prijaznostjo? V naših odnosih z drugimi smo obogateni, zato bi morali ceniti raznolikost ter jo raziskovati. Čustva, ki jih doživljamo, strasti, ki smo jim podvrženi, občutki, ki jih gojimo, in razpoloženja, ki nas zadevajo, so temelj tega, kako sploh živimo v tem svetu. Ko smo soočeni z izrazom jeze ali razdraženosti, jih je treba razlagati kot tesno povezane z mislimi oz. s presojo o samem dogodku, ki se je zgodil ter sprožil neprijetno izkušnjo. Neprijetna čustva so tista, ki prekinajo naše dobre odnose z drugimi (Mortari, 2017).

Hkrati se lahko opremo tudi na več strategij poučevanja in učenja, ki nam pomagajo vzpostaviti takšno podpirajočo kulturo vključenosti. Najprej moramo z uporabo skupnih iger oz. iger sodelovanja ustvariti priložnosti, da učenci poznajo svoje sošolce. Uporabimo lahko tudi sokratski dialog in spraševanje ter ob tem metode razreševanja konfliktov, da bi učencem lažje ozavestili nasprotja, razhajanja in množstvo pogledov. V razredu naslavljamo tudi čustva ter se o njih pogovarjamo, posebej glede tega, da obstaja tesna pove-

zava med tem, kako se počutimo in kako delujemo. Lahko uvedemo dogovor, ki bo učencem pomagal, da se naučijo slediti pravilom, posebej pa se lahko o pravilih, ki so pomembna za naše življenje izven šole, tudi pogovarjamo ter jih analiziramo. Uporabimo lahko zgodbe, ki podpirajo in spodbujajo učence v njihovem (etičnem) razvoju in delujejo tako na simbolni kot na operativni ravni. Umestimo jih v kontekst, o njih razpravljamo, vsak lahko pove svojo osebno premislek ter se v zvezi z zgodbo tudi k čemu zaveže. Izogibamo se negativni tekmovalnosti.

Projektno zasnovano učenje

Temeljna podlaga teorije vključenosti je, da morajo biti učenci smiselno vključeni v učenje, tako da jim dodelimo interaktivne in smiselne naloge. Učenje v šoli se zelo razlikuje od tistega, ki se dogaja zunaj šole. Pri tem pa so se strategije aktivnega učenja, zlasti projektno zasnovano učenje, izkazale kot zelo pomembne za vključenost učencev. Tudi če je včasih zamudno in zahtevno, da bi našli ustrezno ravnovesje med interesom učencev in učnimi načrti, je projektno zasnovano učenje pomembno orodje za to, da naredimo učenje smiselno. Pomembno je, ker tako učenci sami ustvarjajo znanje, namesto da bi ga zgolj reproducirali, saj učni proces poteka v stvarnem

kontekstu, poleg tega pa se učijo to, kar sami že vedo, tudi deliti. Obstajajo različni sodelovalni gradniki učenja, ki pri tradicionalnem frontalnem učnem procesu običajno umanjajo, in sicer *udeležba* (učenca pri lastnem učnem procesu), *odgovornost* (v povezavi z lastnim delom in tudi z vrstniki), *razmišljanje* (o pomenu lastnega dela in vloge kot učenca), *deljenje* (lastnih idej, informacij, gradiv, podatkov) in *skrb za druge* (skrb). Izkaže se tudi, da so najbolj uspešni programi etične vzgoje tisti, ki se izvajajo vsaj deloma ločeno od standardnih učnih načrtov in izven običajnih dejavnosti (Antes idr., 2009).

Tudi v zvezi s tem lahko izpostavimo nekaj premislekov za razpravo. Vsi imamo nalogo posvečati se razvoju lastnih idej, ki pa jih moramo soočiti tudi z idejami drugih in si pri tem prizadevati, da bi pokazali moč ideje, je ne vsiljevali drugim, temveč poskušali doseči sporazum. Pomembno je, da gojimo tudi strast do iskanja odgovorov na bistvena vprašanja, npr. kaj tvori dobro življenje. Če se ukvarjamo z odgovorom na

Dinamika odnosov med učenci in vzdušje med njimi predstavlja tisto točko preloma, ki loči uspeh od neuspeha.

to vprašanje, je odgovor, ki ga je treba upoštevati, vedno začen, nikoli dokončen in nam predstavlja obzorje, s katerim lahko ocenimo, ali so naša posamezna prepričanja in usmeritve ustrezne.

Učne metode, pristopi in triki, ki nam pri vsem tem pomagajo, pa so naslednji. Za razpravo ali središče učenja izberite vprašanja oz. teme, ki jih imajo učenci o svetu okoli njih. Izberite teme, ki imajo tvorbeno kakovost, tj. ki so zanimive tako za učence kot tudi za učitelje ter so med seboj prepletene. Dopustite dovolj časa in prostora za premislek ter raziskovanje, ki ni nujno vodeno. Osveščajte učence, da rezultati njihovega dela niso vnaprej določeni ali popolnoma predvidljivi. Učence nagovorite k temu, da ustvarijo nekaj izvirnega in si pri tem sami izgradijo strokovno znanje. Za vse učence je pomembna raznolikost vstopnih točk in to, da lahko sami izbirajo nalogo ter se k njim zavežejo.

Dobri odnosi med učiteljem ter učenci

Naj si to priznamo ali ne, naj nam bo všeč ali ne, ne moremo mimo pomembnosti čustvenega odnosa med učiteljem in učenci. Vsi učenci potrebujejo pozornost in skrb, prav tako pa tudi učitelji potrebujejo pozitivno povratno informacijo, da lahko začutijo, da imajo vlogo avtoritete in skrbnika. Stik z učenci lahko nauči učitelje, da skrben odnos ter delovanje lahko spremenita več kot enega posameznika; lahko spremenita

podajate in zagotovite jasne, takojšnje in konstruktivne povratne informacije; podpirajte avtonomijo; bodite odzivni in spoštljivi ter pokažite tudi prijetna čustva.

Primer učne dejavnosti: glasba nas povezuje

Eden izmed načinov gradnje in krepitve kulture vključenosti je umetnost. Prav v umetnosti se namreč v največji meri prepletajo miselne, čustvene in delovnanjske

zato je pomembna tudi za etično vzgojo. V nadaljevanju predstavljamo niz učnih dejavnosti, ki lahko služijo kot izhodišče za etično refleksijo, uporabljajo pa aktivna in soustvarjalna učna načela ter hkrati spodbujajo razvoj višjih miselnih procesov.

Učno dejavnost lahko izvedete v treh delih. Te lahko povežete med seboj ali pa jih izvedete kot ločene dejavnosti. Zanje boste potrebovali: predvajalnik glasbe, glasbo (skladbe različnih zvrsti), zvočnike, računalnik, pametne telefone, voščenske in druga pisala, liste papirja ter dostop do interneta.

Prvi del dejavnosti

Prvi del se nanaša na razlike v glasbenih okusih in na to, kako lahko te razlike uporabimo za razmislek o njih. Dan pred izvedbo aktivnosti prosite učence, naj razmislijo, kakšna glasba jim je všeč. Prosite jih, naj s seboj prinesejo nekaj skladb, ki so jim všeč (npr. na njihovih telefonih). Pripravite tudi računalnik in omogočite dostop do interneta. Če vaša šolska pravila povsem strogo prepovedujejo uporabo pametnih telefonov v učilnici, lahko dejavnost izvedete tako, da učenci svoje skladbe pojejo. Začnite z uvodnim pogovorom o glasbi ter razpravljajte z njimi, kakšno glasbo poslušajo, katere skladbe raje in zakaj, kdaj poslušajo določeno glasbo in kaj jim je všeč pri njej. Nato povabite učence, naj vstanejo in pripravijo svoje skladbe na svojih telefonih ter se pomešajo po celotnem prostoru učilnice. Nato lahko predvajajo svojo glasbo na tak način, kot jim je všeč. Preden začnete s tem korakom, se skupaj z učenci odločite, kateri znak bo najvil začetek in konec te aktivnosti. Ko se dogovorite o znaku (npr. ploskanje z rokami ali dvig vaše roke), jih povabite, naj začnejo predvajati te skladbe, medtem ko se sprehajajo naokoli po učilnici. Na določeni točki ustavite dejavnost. Učenci se posedejo na mestu, kjer so obstali. Nato lahko z njimi začnete dialog.

Nekaj izhodiščnih vprašanj je lahko naslednjih: Ali ste lahko slišali skladbo, ki ste jo predvajali? Ali ste lahko slišali skladbo tistega, ki je bil najbližje vam? Ste uživali v poslušanju svoje skladbe? (Zakaj da/ne?) Ali je v redu, da poslušamo glasbo, ki nam je všeč, na glas? Zakaj da oz. zakaj ne? Na tej točki lahko daste učencem tudi kratko nalogo ali

Foto: Peter Prebil

celotno skupino. Gre za učitelje, ki izkazujejo skrb za druge, jih poslušajo ter se drugače odzivajo na svoje učence in srečujejo z osebnimi dilemami. Nihče ne trdi, da bo zgolj skrb v vzgoji in izobraževalnem procesu vse razrešila in uredila, vendar pa predstavlja zelo pomemben temeljni kamen vsake pedagoške oz. vzgojne dejavnosti (Noddings, 1999). Za krepitev sodelovanja, vključenosti ter za boljše odnose lahko uporabimo naslednje strategije: dovolite ali celo spodbudite različne oblike izražanja in pogledov; jasno določite merila za uspešnost;

razsežnosti. Izbrali smo primer glasbe, ki lahko deluje tako povezovalno kot tudi izključevalno. Učna dejavnost, ki sledi, stremi k povezovanju znotraj učne skupnosti.

Umetnost je bistveni del človekovega življenja in se lahko uporablja kot sredstvo za izražanje, motivacijo, domišljijo, raziskovanje čustev in razpoloženja, vzpostavljanje odnosov z drugimi, izražanje pogledov na svet itd. Umetnost v sebi nosi potencial, da nas združuje in da lahko delimo izkustva. Pravzaprav je tudi osrednji del življenja vsakega posameznika in življenja v skupnosti,

pa nadaljujte z razpravo. Naloga je lahko, da jih prosite, naj najdejo ljubitelje podobne glasbe in oblikujejo skupine, ki temeljijo na tem, kar želijo poslušati. Vsaki skupini lahko nato podate naslednje vprašanje, o katerem se morajo med seboj pogovoriti ter napisati nekaj odgovorov, idej oz. rešitev: Kaj lahko storite, da vseeno ostanete povezani z drugimi skupinami in hkrati uživate v različni glasbi? Učenci lahko predlagajo nekaj idej za rešitev, skupaj pa jih potem lahko tudi preizkusite. Dejavnost lahko sklenete s kratko refleksijo ali razpravo.

Drugi del dejavnosti

Drugi del naslavlja to, kako glasba vpliva na naše telo in kako lahko izzove ali okrepi različna čustva. Učenci se bodo tako naučili tudi razmišljati o glasbi, ki jo poslušajo, in razumeti, kako poslušanje glasbe vpliva na njihovo življenje. Učence prosite, naj se začnejo sprehajati po razredu, medtem ko vi predvajate izbrano skladbo, in sicer naj to traja kakšno minuto. Potem glasbo ustavite, vsak učenec pa mora s svojim telesom oblikovati trden kip v hipu, ko se glasba prekine, in to na podlagi čustev in občutij, ki jih je imel pri poslušanju. Po eni minuti lahko učenci sprostijo svoja telesa, tako da stresejo noge in roke, kratko poskočijo ipd. Nato predvajate drugo, od prve različno skladbo. Ta del dejavnosti ponovite vsaj trikrat.

Na koncu povabite učence, naj sedejo v krog, in skupaj razpravljajte o dejavnosti. Tukaj je nekaj vprašanj, ki jih lahko uporabite: Kako ste se vi oz. vaše telo počutili v določenem položaju oz. kipu? Ali je bilo težko prepoznati ali povezati čustvo z vsako izmed skladb? Ali je bila posamezna skladba stresna ali sproščujoča? Zakaj? Kako bi bilo, če ne bi bilo glasbe? Če in kako gluhi 'slišijo' glasbo? Ob koncu oblikujte nekaj sklepnih opazk, če pa imate čas, ustvarite preprost ples z učenci. Plesati morate brez posnete glasbe; zvoke lahko ustvarjate samo z rokami in nogami ter tako ustvarite ritem kot podlago za ples.

Tretji del dejavnosti

Tretji del naslavlja to, kakšno sporočilo nosi določena glasba ali skladba in zakaj je tako pomembno, da se pogovarjamo o njih. Osnovni primeri, ki jih lahko smisel-

no vključite, so protestne skladbe, uporniške pesmi, himne ipd. Pričnite z uvodno razpravo o protestnih skladbah ter drugih podobnih glasbenih zvrsteh. Vprašajte učence, ali poznajo katere od teh skladb. Kaj predstavljajo? Kdo jih je napisal in kdo se običajno odloči za izvedbo teh skladb? Zakaj in kako se razlikujejo od preostale glasbe? So vam takšne skladbe všeč? Je v redu, če ti posamezna skladba ni všeč? Nato predvajajte eno izmed teh skladb. Izberite takšno, ki je širše znana, ter učence prosite, naj pozorno prisluhnejo. Pozorni naj bodo na besedilo, melodijo in ritem. Učence vprašajte, ali skladbo poznajo. Pogovorite se o njeni vsebini. Kakšno sporočilo nosi? Razpravljajte o melodiji in ritmu skladbe. Ali je skladba za poslušanje prijetna? Kakšna čustva zbuja? Ali jim je všeč? Kaj jim je všeč? In kaj če ne marajo te pesmi? Ali je moralno dopustno, da s takšnimi skladbami tudi manipuliramo? Kako lahko preko glasbe opolnomočimo posameznike in skupine? Na koncu lahko razredu podate tudi navodilo, da skupaj ustvarijo in napišejo skladbo, ki predstavlja razred. Pozorni naj bodo na besedilo, melodijo in ritem. Pesem mora biti preprosta, a hkrati takšna, da predstavlja vse skupaj – kot razred.

Literatura

- Antes, Allison; Murphy, Stephen T.; Waples, Ethan O.; Mumford, Michael D.; Brown, Ryan P.; Connelly, Shane; Deveport, Lynn D. (2009): A Meta-Analysis for Ethics Instruction Effectiveness. *Sciences Ethics and Behavior*, 19 (5), 379–402.
- Fredricks, Jennifer A. (2014): *Eight Myths of Students Disengagement: Creating Classrooms of Deep Learning*. Los Angeles: Corvin.
- Fredricks, Jennifer A.; Blumenfeld, Phyllis C.; Paris, Alison H. (2004): School Engagement: Potential of the Concept, State of the Evidence. *Review of Educational Research*, 74 (1), 59–109.

Foto: Nataša Pezdir

- Mortari, Luigina (2017): *La sapienza del cuore, pensare le emozioni, sentire i pensieri*. Milano: Raffaello Cortina Editore.
- Noddings, Nel (1999): *Caring and Competence*. V: Griffin, Gary A. (ur.): *The Education of Teachers*. Chicago: National Society of Education.
- Spletni tečaj projekta Little: <https://learning.educatetogether.ie/course/view.php?id=144>.

Projekt *Learn together to live together – Skupaj se učimo, da skupaj živimo* (LITTLE*) je mednarodni projekt, v katerem sodelujemo: irsko združenje šol Educate Together, Teološka fakulteta, društvo Mala filozofija s Hrvaške in inštitut Steps iz Italije. Glavni cilj projekta Little je okrepiti sposobnosti in veščine učiteljev za naslavljanje tem s področja etike in vrednot v okviru predšolske in šolske vzgoje. Pri tem sledimo usmeritvam EU, ki spodbujajo aktivno državljanstvo in gojenje skupnih vrednot svobode, strpnosti in nediskriminacije, h krepitvi družbene kohezije in k nudenju pomoči mladim, da postanejo odgovorni, odprti in aktivni člani naše raznolike in vključujoče družbe. Več o projektu in morebitnem sodelovanju lahko preberete na spletni strani <http://ethicaleducation.eu/>.

*Projekt je sofinanciran s strani Evropske komisije in irske nacionalne agencije za program Erasmus+. Vsebinska prispevka je izključna odgovornost avtorice ter v nobenem primeru ne predstavlja stališč ali odgovornosti Evropske komisije.